

Intersubjektivitet och intersektionalitet för en subversiv antirasistisk feminism

av Irene Molina

Jag är så trött, så sjuk av att se och röra sakernas båda sidor. Sjuk av att bli dömd av bli allas bro... Jag förklarar mor för min far, far för min lilla syster, min bror för de vita feministerna, de vita feministerna för den svarta kyrkans medlemmar, den svarta kyrkan för de före detta hippierna, de f.d. hippierna för de svarta separatisterna, de svarta separatisterna för artisterna, artisterna för mina vänners föräldrar... Efteråt måste jag förklara mig själv för allihopa. Jag gör mer översättningar än de förbannade Förenta Staterna! (Stycke ur Brons vers av Kate Rushi, citerad i Hernandez Castillo, Aida, 2001)

ATT VARA KVINNA och tillhöra en migrantdiaspora är något vanligt förekommande men fortfarande inte " normalt " i dagens Sverige. Denna kvinna har i Sverige konstruerats som " invandrarkvinnan ". Invandrarkvinnan är inte en speciell kategori kvinnor, utan en egen kategori i sig. I kategorin " invandrarkvinna " representeras en rad föreställningar om vad den svenska kvinnan, eller mer bestämt svenskheten, inte identifieras med. Ibland kan mekanismen för stigmatisering och andrifering (att göra till den Andre) bestå av en sexistisk exotisering av kvinnorna, ibland en kulturrelativistisk nedvärdering. I det första fallet representeras

Irene Molina är docent i kulturgeografi verksam vid Uppsala universitet. Hennes forskningsområden är urbana frågor i relation till kön, klass och ras/ethnicitet. Molina är aktuell som medförfattare till boken *Maktens (o)lika förklädnader — kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* (red: Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, 2002).

kvinnan som ett åtråvärt *objekt* för den svenska mannen. I det andra som ett passivt och förtryckt offer för (invandrar)patriarkatet. Båda tendenser är delar av kulturrasismen. Kulturrasismen definieras som en senare variant för den biologiska rasismen som baserades på genetiska skillnader och fenotyper.

I kulturrasismen är det "kulturen" som markerar skillnaderna mellan människor. Både den biologiska rasismen och kulturrasismen har varit delar av västvärldens makthegeemonier. (Goldberg, 1990). Båda rasismerna beblandas med sexistiska föreställningar om den Andre. I västvärldens rasistiska representationer har kön alltid varit närvarande (hooks, 1984; Spivak, 1987; Haraway, 1991; Yuval-Davis, 1997; de los Reyes, Molina & Mulinari, 2002). Tillvaron påverkas av föreställningar och bildar tillsammans med ett rasistiskt system av maktordning, en värld av diskriminering som de invandrade, och på alldeles egna sätt kvinnorna, får uppleva som sämre levnadsvillkor i princip när det gäller alla aspekter av samhällslivet. Dessa villkor har kartlagts av olika forskare och journalister, ofta inom ramen för statliga utredningar.

Det finns en bred samlad kunskap om etnisk diskriminering i de svenska samhällsstrukturerna. Studier om arbetsmarknaden har länge visat en rad områden där ojämlikhet råder bland arbetstagarna med grund i deras etniska bakgrund (de los Reyes, 1998; Ålund & Schierup, 1991; Arai, Schröder & Vilhelmsson, 2000; Mattsson, 2001). Inom bostadsmarknaden visas det i forskningen en komplicerad bild av både institutionell rasism och vardagsrasism, som håller den invandrade befolkningen separerad från den infödda, etniskt

svenska befolkningen i helt skiljbara bostadsområden (Molina, 1997; Andersson, 1998). Diskriminering sker i kulturlivet likaså. Den politiska makstrukturen har också granskats och visar klara tendenser till marginalisering av engagerade politiker med utländsk bakgrund (Dahlstedt, 2000; Bäck & Soininen, 1996).

Inom akademien och i kulturlivet har begreppet diaspora, ett postkolonialistiskt begrepp, blivit allt vanligare. Diaspora refererar till nationella gemenskaper som lever sina liv i exil. Ofta skildras diasporatillståndet ganska lättvindigt som en läcker aspekt av globaliseringen. Men det finns knappast någon glamour hos det kvinnliga diaspora. Familjer som splittras, gamla föräldrar som i hemlandet håller på att lämna sina barn som alltför länge levit i exil, ungdomar som uppvuxna under en tid av nationalidentetshysteri inte hittar en tillhörighet, en rad avbrutna känslomässiga förhållanden, det ständiga avståndet som trots nutidens romantiska "time-space compression" som några geografer talar om (jfr. Harvey, 1989) inte går att övervinna utan bland annat en hel flygbiljettbudget. Diasporatillvaron är inget lättlösligt tillstånd, inte heller en enkel process. Det finns en simultan intersektion mellan många olika villkor och markörer i diasporaprocesser. Till allt detta läggs ofta svåra levnadsvillkor och de många tillskrivna identiteterna i exillandet.

Även om är det sant att alla människor besitter flera identiteter och att inte bara diasporakvinnor upplever denna intersubjektivitet, finns det speciella villkor för just kvinnor. De olika representationerna i kön-klass-ras-konstruktionen av invandrarkvinnan utgör ofta motsägelsefulla diskurser. Ömsom vild, ömsom passiv, ömsom

förtryckt, ömsom förtryckande, ömsom traditionsbunden, ömsom utmanande. Det är denna intersubjektivitet som har varit så trögt för den svenska mainstreamfeminismen att förstå och införliva i sin kamp som jag i följande rader diskuterar.

Intersektionalitet som ett subversivt instrument

I antologin *Maktens olika förklädnader* försöker vi redaktörer och övriga medförfattare problematisera denna relation mellan mainstreamfeminister och låt dem kallas postkoloniala feminister. Rasism, sexism och klassförtryck är tre strukturerande element i den västerländska — och därmed även den svenska — för att använda ett av Paul Gilroys uttryck *känslomässiga tankestrukturen*.

En fråga som postkoloniala feminister har uppmärksammat är just förhållandet mellan dessa och andra förtryckande mekanismer. Det finns en rad internationella forskningsarbeten som visar att det finns en intim och simultan relation mellan just sexism, rasism och klassförtryck. Feminister som sysslar med studier om internationell politik har visat till exempel att i den diskursiva konsolideringen av nationalstaten, kombinerades allegorierna om en säregen och överlägsen etnicitet (som inkluderade både biologiska och kulturella komponenter) med en retorik om en kvinnlig nation med en (kvinnlig) kropp.

I Sverige är Moder Svea en viktig nationell symbol, vars könsbestämda essens knappast utgör ett neutralt element i konstruktionen och

representationen av nationen. En bland flera numera klassiska arbeten inom detta fält är Donna Haraways "Symians, Cyborgs and Women — the Reinvention of Nature" från 1991, där författaren analyserar hur de vetenskapsteoretiska biologiska (och maskulinistiska) diskurser från 1700- och 1800-talet förenades med militaristiska allegorier som användes i legitimeringen av territoriella stängda indelningar och försvaret av nationen. Idén om det yttre hotet representerat av de Andra — andra människor, andra kulturer, andra etniciteter, andra raser, andra platser, etc. — har länge funnits i nationalistiska och etnocentriska berättelser. Som redan Simone de Beauvoir (1976) påpekade, har kvinnan också varit den Andra, ett objekt i förhållande till det maskulina subjektet.

Vad postkoloniala feminister faktiskt har fastlagt är att även denna uppdelning måste problematiseras. Det finns andra Andra, och kvinnoförtrycket är inte så linjärt enkelt att alla kvinnor som kollektiv förtrycks av alla män. Det finns olika konstruktioner av kvinnan och kvinnlighet, på samma sätt som det finns olika maskuliniteter, vilka maskulinitetsforskaren Robert Connell (1995) påstår befinner sig i hegemoniska förhållanden till varandra. Konstruktionen av invandrarkvinnan och arbeterskan är exempel på olika kvinnliga konstruerade identiteter där inte bara patriarkatet och sexismen, utan även rasismen och klassförtrycket behövs som element i analysen av de maktförhållanden som skapar dem.

De aktörer som utifrån olika ras-, klass- och könsföreställningar skapar och återskapar dessa maktförhållanden är många. En sådan är väl-

färdstaten — ja, även den svenska välfärdstaten. Föreställningar om invandrarkvinnor som passiva, hemmabundna och ekonomiskt beroende har skapat en stigmatiserande retorik i några svenska kommuner (Johansson & Molina, 2002). För att förklara att vissa kvinnor inte har ett förvärvsarbete argumenteras det att de vill stanna hemma med sina barn och därför efterfrågar de inte heller barnomsorg. Skulden läggs på kvinnorna och deras antagna traditionella kultur. Det förekommer även fall då när invandrade personer efterfrågar äldreomsorg för sina äldre anhöriga, använder de inte sig som alla andra av en generell välfärdstjänst utan de har "försvenskats" och "vägrar ta hand om sina gamla" (Johansson & Molina, 2002). Kommunerna kan med hjälp av dessa stigmatiserande argument rättfärdiga en etniskt diskriminerande behandling av vissa kommuninvånare.

Paulina de los Reyes har studerat de invandrade kvinnornas underordnade positioner på arbetsmarknaden och visat att deras situation tyder på en strukturell diskriminering som innehåller både klass-, köns- och etniska markörer vilket gör kategorin "invandrarkvinnor" till en särskilt utsatt grupp på arbetsmarknaden, en företeelse som den etablerade feminismen systematiskt negligerat. De invandrade kvinnornas särskilda förtryck har även studerats inom fackföreningslivet av sociologerna Wuokko Knocke (1986) och Diana Mulinari (2002). De invandrade kvinnorna — men även männen — infantiliseras när de inte tas på allvar trots deras aktiva deltagande inom facket (Mulinari, 2002).

Ett annat relevant område där samspelet mellan olika förtryckande mekanismer uppenbaras är

offentliga representationer av "invandrarkvinnan". Diverse studier av bland andra Ylva Brune (2002) och Anna Bredström (2002) har visat att i massmediala skildringar blir invandrarna inte bara *rasifierade* utan också *sexifierade*, det vill säga de reduceras till bärare av sexuella egenskaper. Flickorna blir i massmedier ofta representerade som traditionella, passiva, och sexuellt förtryckta. Pojkarna är exotiska och därmed farliga, även om så i varierande grad.

Medan latinamerikanska killar till exempel kan skildras som passionerade och närmast som sexsymboler finns det en islamofobisk bild om farliga orientaler som skildrar dem som en homogen grupp av potentiella våldtäktsmän. Dessa killar skulle utgöra ett hot enbart för svenska tjejer, mot vilka de påstås ha utvecklat ett förakt. Detta förakt är resultat av det hat som islam och alla muslimer skulle hysa mot de så kallade västerländska värderingar. För dessa känslor har massmedierna skapat begreppet "omvänd rasism", ett begrepp som rycker rasism ur sitt strukturella sammanhang av maktordning. Massmedier har i olika sammanhang på sätt som detta likställt rasismen och antirasismen som en kamp mellan liknande krafter (Löwander, 1989).

Intressant i sammanhanget är att massmediala och andra stigmatiseringar sker i tid och rum. Ericsson, Molina & Ristilampi diskuterar i sin studie om bilder av förorten hur sexifiering och rasifiering av ungdomar i svenska förorter är i den omfattande koloniala stigmatiserande retoriken som massmedier producerar om dessa platser. Också i förorterna utspelar sig ett rikt spektrum av integrationsprojekt avsedda i första hand att "integrera invandrare" (som det heter

i den officiella integrationsjargongen) till det "svenska samhället". Heléne Thomsson har studerat några projekt som utformats av "svenska kvinnor" utifrån vad de tror "invandrarkvinnor" behöver. Projektformuleringen lyder av starkt etnocentriska föreställningar om kvinnor av kvinnor (Thomson, 2002).

Klassförtryck, sexism och koloniala rasistiska tankestrukturer har länge hängt ihop i samhällsdebatter och även inom akademien. Studiet av detta samband har dock under senare år blivit ett angeläget syfte för många akademiker världen över. I och med att dessa ideologier har existerat parallellt och hjälpt varandra kan man fråga sig numera hurvida den ena kunde ha utvecklats på samma sätt utan samspelet med de andra två. Inom både den feministiska och den postkoloniala samhällsforskningen har man börjat arbeta med kategorierna genus/kön, etnicitet/ras och klass kombinerade utifrån ett perspektiv som har kommit att kallats det intersektionella.

Att tänka integrerat enligt intersektionalitetsperspektivet kräver att redan från början formulera frågorna, planera analyserna och tänka sig resultaten utifrån detta integrerade sättet. Uppgiften är allt utom lätt då, till skillnad från positiviska linjära och fragmentariska sätt att bedriva forskning, ger inte den här modellen några enkla, formler att utgå ifrån eller några entydiga svar att leverera. Tvärtom utgår man utifrån en komplexitet där det är just hos det intrikata att svaret till hur sociala relationer, och i synnerhet maktrelationer produceras och

reproduceras ligger.

Som Avtar Brah redan i början av 1990-talet uppmärksammade, kan man numera påstå att strukturer av sexualitet, klass, rasism och genus inte kan behandlas som oberoende variabler, utan dessa strukturers förtryckande mekanismer konstituerar varandra. Intersektionaliteten i förståelsen av kön-klass-ras maktrelationerna har en politisk sprängkraft. Intersektionalitet är inte en konfliktneutraliserande kompromiss mellan olika synsätt, d.v.s. ett sätt att likställa olika markörens värde. Tvärtom, intersektionalitet kan inge en subversiv karaktär till intersubjektiviteten.

De motsägelsefulla diskurser som konstruerar invandrarkvinnan i flera subjekt kan förvandlas till en subversiv, en politiskt utmanande intersubjektivitet. Som Kate Rushi poetiskt uttrycker i det inledande stycket, är det tröttsamt att besitta och medvetandegöra denna månfaldiga intersubjektivitet. Samtidigt är det så nödvändigt att använda den i kampen mot de kön-klass-ras maktasymmetrier som upprätthåller ojämlikheten och orättvisan. Där har feminismen en chans att fylla ett gap i förståelsen av dessa maktasymmetrier och i denna politiska kamp. För det är det nödvändigt att komma ur den etnocentrism som driver den att upprepa mantran att den svenska jämställdheten är internationellt överlägsen. Den etablerade feminismen i Sverige osynliggör en hel del viktiga kön-klass-rasmaktrelationer.

Det finns mycket att göra, som kanske Pred (2000) skulle säga, även i Sverige.

★ Referenser

- Andersson R. (1998) *Segregering, segmentering och socio-ekonomisk polarisering. Stockholmsregionen och sysselsättningskrisen 1990–90*. PFMI.
- Arai, M., Schröder, L. och Vilhelmsson, R. (2000) *En svartvit arbetsmarknad : en ESO-rapport om vägen från skola till arbete*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Brah, A. (1992) Difference, "Diversity and Differentiation". I Donald, J. och Rattansi, A. (red) *Race, Culture and Difference*. London: Sage.
- Bredström, A. (2002) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor: reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svenska media". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Brune, Y. (2002) "'Invandrare' i mediearkivets typgalleri". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Bäck, H. & Soininen, M. (1996) *Invandrarna, demokratin och samhället*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Dahlstedt, M. (2000) *Utanför demokratin — Marginaliseringsens politiska konsekvenser*. Norrköping: Integrationsverket.
- De Beauvoir, S. (1976) *Det andra könet*. Stockholm: AWE/Geber.
- de los Reyes P. (1998) "I skärningspunkten för genus och etnicitet. Ett ekonomiskt historiskt perspektiv på invandrarkvinnor i svenskt arbetsliv", *Arbetsmarknad & arbetsliv* 1/1998.
- de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (2000) (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Ericsson, U., Molina, I. & Ristilampi, P.M. (2002) *Miljöprogram och media- Föreställningar om människor och förorter*. Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet.
- Gilroy, P. (2002) *Between camps. Natures, cultures and the allure of race*. London: Penguin Books.
- Goldberg, D. T. (1990) (red) *Anatomy of racism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, D.J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Harvey, D (1989) *The Urban Experience*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hernández C., Rosalva A. (2001) "Entre el etnocentrismo feminista y el esencialismo étnico. Las mujeres indígenas y sus demandas de género" *Debate Feminista* 24: 206–229.
- Hooks, B. (1984) *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston, MA: South End Press.
- Johansson, S. & Molina, I. (2002) "Kön och ras/eticitet i rumsliga identiteters konstruktioner. I de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Knocke, W. (1986) *Invandrade kvinnor i lönearbete och fack. En studie om kvinnor från fyra länder inom Kommunal och Fabriksarbetareförbundets avtalsområde*. Stockholm: Arbetstliv Centrum.
- Löwander, B. (1997) *Rasism och antirasism på dagordningen: studier av televisionens nyhetsrapportering i början av 1990-talet*. Umeå: Umeå universitet.
- Mattsson, K. (2001) *(O)likhetens geografier — Marknaden, forskningen och De Andra*. Geografiska regionstudier nr 45. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Molina, I. (1997) *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Geografiska regionsstudier nr 32. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Mulinari, D. (2002) "Om det behövs blir vi uppkäftiga". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Pred, A. (2000) *Even in Sweden. Racism, racialized spaces and the popular geographical imagination*. Berkeley: University of California Press.
- Spivak, G.C. (1987) *In other worlds: essays in cultural politics*. New York: Methuen.
- Thomsson, H. (2002) "Feministiskt integrationsarbete: eller vem skall definiera vems behov?" i de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Yuval Davis, N. (1997) *Gender and Nation*. London: Sage Publications.
- Ålund, A. & Schierup, C-U. (1991) *Paradoxes of multiculturalism: essays on Swedish society*. Aldershot: Avebury.